

זיכרון לזכא

לאודו ובדרכו של מרן הגה"ק רבי שמואל מאיר הכהן מאמסנא ולמעלה בקודש זי"ע

גליון לו - ראש השנה תשפ"ז

❖ דרשות המאיר ❖

מתוך דרשות רבנו זי"ע מכת"ק

דרוש לפני תקיעת שופר - ראש השנה תרע"ח

בביהמ"ד הישן בק"ק טשערנאוויטץ

תשובה לפני תקיעת שופר

דוד המלך אמר (תהילים פא, ד) תקעו בחודש שופר בכסא ליום חגיגו, כי חוק לישראל הוא משפט לאלוהי יעקב, ובמדרש (ילקוט"ש תורה רמז תשפב, וכע"ז ברמז תרמה, בויק"ר כט, ו) ובמדרש שו"ט תהילים (שם) דרשו ע"ז תקעו בחודש חדשו מעשיכם, שופר שפרו מעשיכם, אמר הקדוש ברוך הוא אם שפרתם מעשיכם לפני הרי אני נעשה לכם כשופר הזה מה השופר הזה מכניס בזו ומוציא בזו אף אני עומד מכסא דין ויושב על כסא רחמים ומתמלא עליכם רחמים ומרחם אתכם והופך לכם מדת הדין למדת רחמים אימתי בחודש השביעי.

וצ"ב מה שהמשיל מה שהקב"ה עומד מכסא דין לכסא רחמים לשופר שמכניס בזו ומוציא בזו, ומה הדמיון ביניהם. וגם מה שאמר אימתי בחודש השביעי, צ"ב הלא בודאי אינו מדבר אלא מחודש השביעי כי מצות תקיעות שופר הוא רק בחודש השביעי. וגם יש לדקדק במ"ש אף אני וכו' ומתמלא עליכם רחמים וכו', ואח"כ אמר והופך לכם מדת הדין למדת רחמים.

התשובה לפני תק"ש אינה ניכרת אלא לפני הקב"ה

אך י"ל דהנה ידוע שמצות תקיעת שופר בא לעורר את ישראל לתשובה, וכמו שכתב הרמב"ם (פ"ג מהלכות תשובה ה"ד) אף על פי שתקיעת שופר בראש השנה גזירת הכתוב רמז יש בו כלומר עורר ישינים משנתכם ונרדמים הקיצו מתרדמתכם וחפשו במעשיכם וחזרו בתשובה וזכרו בוראכם וכו'.

אכן התשובה הזו אינה אלא במחשבה ובלחש וכדאיתא שיש להתוודות בעת תקיעת רק בשפתי בלחש ובמחשבתו, כי ידוע שבראש השנה אין להזכיר העוונות כדי שלא לעורר דין ח"ו אם יזכיר העוונות, וכמו שי"א (בית יוסף סימן תקפד) שאין לומר בר"ה אבינו מלכינו חטאנו לפניך, כי אין אומרים בו כל דבר שיש בו הודאת עוון. ועל כן אף בשעת התקיעות יפרש רק בשפתי בלחש ובמחשבתו את וידויו וכאמור.

והנה זה התשובה אינה ידועה אלא לפני הקב"ה, כי האדם יראה לעינים וה' יראה ללב (שמואל א טז, ז), וידוע שכאשר הדין הוא ע"י השי"ת בעצמו, בנקל הוא יותר לצאת זכאים, וכמו שביקש דוד המלך (תהילים יז, ב) מלפניך משפטי יצא עיניך תחזינה מישירים, ובפרט לפי מה דאיתא בזוה"ק בפ' בלק שאם אדם אומר לפני השי"ת חטאתי ומפרש וידויו לפני השי"ת, אין רשות לשום מלאך לפגוע בו רק הקב"ה בעצמו דן אותו.

❖ עניני תקיעת שופר ❖

מכת"ק של רבנו מהרש"מ הכהן מאמסנא זי"ע

ג' במסורה, זכרון תרועה (ויקרא כג, כד), אין זכרון לראשונים (קהלת א, יא), אין זכרון לחכם עם הכסיל (שם ב, טז).

ויש לומר הרמז בזה, דהנה נודע מה שכתב הרמב"ם (פ"ג מהל' תשובה ה"ד) אף על פי שתקיעת שופר בראש השנה גזירת הכתוב, רמז יש בו כלומר עורר ישינים משנתכם ונרדמים הקיצו מתרדמתכם וחפשו במעשיכם וחזרו בתשובה וזכרו בוראכם, אלו השוכחים את האמת בהבלי הזמן ושוגים כל שנתם בהבל וריק אשר לא יועיל ולא יציל הביטו לנפשותיכם והטיבו דרכיכם ומעליכם ויעזבו כל אחד מכם דרכו הרעה ומחשבתו אשר לא טובה, עכ"ל.

וזהו הפירוש שתכלית השופר שהוא "זכרון תרועה" שענינו לפי מה שפירשו חז"ל (ר"ה לג): גנוחי גנח וילילי ליל, והיינו שיאנח על כל מעשיו הרעים שעשה במשך כל השנה ויגמור בליבו שלא לעשותם עוד, ויקבל על עצמו לילך בדרך הטוב, וזהו אין זכרון לראשונים שלא יזכרו ולא יפקדו עוד המעשים הראשונים וימחו לגמרי ע"י התשובה.

והנה ישנם בני אדם שסבורים שכאשר יש בסביבתם אנשים רעים וחטאים יותר ממנו, יחשיבו אותו כצדיק כנגדם ולא יענש כלל, באשר לעומתם הוא צדיק וישר, אבל ע"ז הסמיכו הפסוק השלישי להודיע שהאמת אינו כן, וזהו "אין זכרון לחכם עם הכסיל" היינו שהאדם אינו נידון לעומת בני אדם אחרים, רק הקב"ה דן לכאול"א על מעשיו בפני עצמו, ע"כ לא יועיל לו מה שנחשב צדיק כלפי מעשי אחרים אלא אם יהיה כמו שצריך להיות מצד עצמו.

אחד מהטעמים לתקיעת שופר הוא שבא להזכיר עקידת יצחק, ובאשר הוא יום של חשבון הנפש, יש לנו להתבונן בגודל הנסיון שעמדו בו אברהם ויצחק במה שפסע יצחק צווארו לעלות לעולה באהבת ה' ואברהם שכבש רחמיו לעשות רצונו בלבב שלם, ומזה נעורר את נפשינו האין לא נוכל לעמוד בנסיון הקל העומד לפתחינו, האין לא נתאמץ לאכול רק בשר בשר אע"פ שהוא קצת ביוקר מטריפות רח"ל, או שלא לחלל שבת שאין זה נסיון בגדול כמו עקידת יצחק.

והאמת הוא שאינו מפסיד ממון כלל ע"י שמירת התורה. ויש להסביר הדבר עפ"י משל באחד שהיה חולה קדחת רח"ל והיה יושב בביתו בודד וגלמוד, ובהחמיר עליו חליו התחיל לדמות שביכולתו להרויח הרבה מעות או שהוא יכול ללקט איזה מציאה או שאחד רוצה ליקח ממנו כל ממון והוצרך לרדוף אחריו, ובהמשך בו כח הדמיון יצא החולה מביתו ורץ מבחוץ כדי להשיג המעות שיכול הרויח, ולהציל את ממנו שלא יעשקוהו ולא יקחו ממנו כלום. תוך כדי הליכתו וריצתו בחוצות העיר בא אחד ושאל אותו למה הוא רץ, וסיפר לו שהוא רץ אחר ממון שאחד לקח ממנו בעושה ואחר ממון שיכול להרויח. הלה הבחין שאין אלו אלא דמיונות הבאים לו מפני חליו, וא"ל שוב מהר לביתך כי חולה אתה וצריך אתה לרפוא מומחה וכל אלו אינם אלא מפירות דמיוןך.

כן הוא הנמשל שבכל השנה רץ כל אחד אחר מסחרו ונדמה לו שבידו להרויח ולהעשיר, ותמיד הוא חושב שאחרים רוצים לעשוק ולקח ממנו ממון, ולא ינוח ולא ישקוט מלהתעסק בעסקיו ולאצור הון. אך כאשר יאיר בו אור האמונה בהשגחת השי"ת ובממשלתו, יבין כי אין שום דבר תלוי בהשתדלותו, והוא כמו שאומר הקב"ה לאדם, הנח ממרוצתך, כי לא תוכל להרבות או לחסר ממה שנגזר עליך מאומה, ומה שהוא שלך לא יוכל שום אדם ליקח ממך כי אין אדם נוגע במונח לחבירו אפילו כמלאו נימא (יומא לח:), ומה שבדמה לך שתוכל להרבות לך יותר ממה שנגזר עליך אין זה אלא מחמת חולי הנפש, אך תיכף כשתשוב בתשובה ותתבונן בהשגחת השי"ת ותרפא את נפשך, תדע בבירור כי כל מזונותיך של אדם קצובין לו ולא יועיל לו כל השתדלותו להרבות יותר מזה. (דרשה קודם תקיעת שופר תרצ"א).

נשיעברו ימי הרחמים יש להשלים התשובה במעשה

אך מובן שהתשובה לא תהיה שלימה במחשבה בלבד, כי עיקר התשובה היא שיעזוב החוטא חטאו ויתקן מעשיו שלא יכשל עוד בחטא, וכמו שאמר חז"ל (יומא פו:): היכי דמי בעל תשובה אמר רב יהודה כגון שבאת לידו דבר עבירה פעם ראשונה ושניה וניצל הימנה, מחוי רב יהודה באותה אשה באותו פרק באותו מקום, וידוע מה שכתב הרמב"ם (הל' תשובה פ"ז ה"ג) אל תאמר שאין תשובה אלא מעבירות שיש בהן מעשה כגון זנות וגזל וגניבה, אלא כשם שצריך אדם לשוב מאלו כך הוא צריך לחפש בדעות רעות שיש לו ולשוב מן הכעס ומן האיבה ומן הקנאה ומן ההתול ומרדיפת הממון והכבוד ומרדיפת המאכלות וכיוצא בהן מן הכל צריך לחזור בתשובה וכו', ובשמונה פרקים שלו האריך לבאר שהדרך הישרה היא שיתנהג בכל מידה בדרך הממוצעת ובמידה שנוטה בנפשו לאחד מן הצדדים יותר מידי או שנכשל באיזה מהם, יש לו להטות את נפשו לצד השני עד הקצה האחרון, עד אשר יתקן אותה המידה ויוכל לשוב אל הדרך הממוצעת, והנה לחשב עם הנפש בכל אלו, לא תספיק התשובה במחשבה ביום הדין, אך שצריך אחר שיעברו הימים האלו, להשיך את תשובתו ותיקון נפשו אל המעשה ורק בזה תושלם התשובה ותעלה לרצון לפני אדון כל.

ויש לפרש בזה מה שאמרנו במדרש (תנחומא אמור אות ל) על יום ראשון של חג הסוכות, בדרש הכתוב (ויקרא כג מ) ולקחתם לכם ביום ראשון, וכי ראשון הוא, והלא יום חמשה עשר הוא, אלא מאי ראשון, ראשון לחשבון עונות. ולדרכינו יתפרש דקאי על האדם שצריך להשלים את התשובה שהתחיל בה בימי הדין והמשפט, ועליו לחשב עם נפשו העוונות שבידו והמידות הרעות שצריך לתקנם, ומכיון שתיכף אחר יום הקדוש האדם הוא טרוד במצוות החג בסוכה וד' מינים, על כן ביום הראשון של חג אז הוא הזמן שהוא ראשון לחשבון עונות, היינו שמעתה צריך לחשב חשבון נפשו ולפשפש אלו עוונות ומידות רעות נטועות בו, בשביל להשלים בזה תיקון נפשו ותשובתו שהתחיל בימי הדין.

צריך לשוב גם על המצוות שלא היו בשלימות הכוונה

והנה ידוע מה שכתבו בספרים הק' (עיין מסילת ישרים פ"ג ועוד) שכשם שהאדם צריך לשוב בתשובה ולתקן המעשים אשר לא טובים המה, באותה מידה צריך גם למשמש במעשיו הטובים והמצוות שעשה לראות אם אין בהם איזה חלק רע אשר צריך להסירו ולבערו, ויש לו להתבונן במצוות שעשה אם עשאו בכוונה הראויה, האם תפילתו היתה כמו שצריך להתפלל לפני מלך גדול ונורא, האם הצדקה שעשה היתה בכונה לקיים רצון ה' או שמא רק מחמת הרחמנות שהיה לו על העני, שצדקה כזו אין כוונתה שלימה כי הוא נותן רק מפני ששכלו וטבעו מביאים אותו לכך.

ובזה יתפרש מה שכפלו האזהרה במדרש חדשו מעשיכם וכו' שפרו מעשיכם, ד"ל דמה שאמר חדשו מעשיכם זה מה שהאדם צריך לחשב עם נפשו ולהכיר במה שחטא ולא חלילה לומר לא חטאתי, כמו שכתוב (ירמיהו ב, לה) הנני נשפט אותך על אמרך לא חטאתי, וכך יחדש את מעשיו להחליפם בטובים מהם ולהתוודות על פעליו הרעים, אך מלבד זאת שפרו מעשיכם היינו אפילו מעשיכם הטובים צריכים אתם לשפרם ולנאותם לזככם ולטהרם מכל סיג ופגם ושתהיה הכוונה בהם ברורה וצוללה אך לשם פעלם.

התוקע אינו נופח אלא אויר ומהצד השני יוצא קול חזק

והמשיכו ואמרו אמר הקדוש ברוך הוא אם שפרתם מעשיכם לפני הרי אני נעשה לכם כשופר הזה מה השופר הזה מכניס בזה ומוציא בזה אף אני עומד מכסא דין ויושב על כסא רחמים ומתמלא עליכם רחמים ומרחם אתכם והופך לכם מדת הדין למדת רחמים ולהאמור יתפרש דהנה בשופר התוקע אינו נופח בתוך השופר אלא אויר ללא שום קול, אך מהצד השני יוצא קול גדול, וי"ל שזה המשל על התשובה שישראל עושין בשעת תקיעת שופר, שאף שהתשובה שהאדם עושה מצידו אינה אלא מחשבה טהורה הניכרת רק לפני השי"ת, עם זאת הוא יתברך מקבלו ברחמים ומצרף המחשבה כמעשה, וזהו שאמר אמר הקדוש ברוך הוא אם שפרתם מעשיכם לפני היינו שמהרהרין לעשות תשובה ולשפר המעשים, הרי אני נעשה לכם כשופר הזה, מה השופר הזה מכניס בזה ומוציא בזה שאף שהתוקע אינו נופח אלא רוח בלבד, יוצא מהצד השני קול אדיר ונאה, כך אני עושה, שאע"פ שלא היתה התשובה שלכם אלא בהרהור ואף הוידי לא היה אלא בלחש בין בשפתיו, בכ"ז אני מקבל אותה והיא חביבה בעיני ועל ידה אני עומד מכסא דין ויושב על כסא רחמים ומתמלא עליכם רחמים ומרחם אתכם והופך לכם מדת הדין למדת רחמים.

ודייק ואמר ומתמלא עליכם רחמים והופך לכם מדת הדין וכו', דהיינו על ישראל לבד, כי ידוע (תוס' קידושין לט: ד"ה מחשבה) שרק בישראל מצרף הקב"ה מחשבה טובה למעשה ולא באומות העולם.

ע"י שממליכים את הקב"ה מעכבים את מידת הדין

וגמר ואמר אימתי בחודש השביעי יל"פ דרצ"ל שהסיבה לכך שעתה הוא זמן לקבל התשובה ולהפוך מידת הדין למידת הרחמים, הוא מצד הזמן שהוא החודש השביעי שבו נברא העולם ובו נעשה הקב"ה למלך על עולמו, כמו שאנו אומרים זה היום תחילת מעשיך זכרון ליום ראשון, ודרכו של מלך הוא שבאותו היום שהוכתר בו למלך עושה יום זכרון חג ושמחה ליושבי מלכותו ונותן מתנות לכל בני המדינה ואז ביכלתם לפעול אצלו כל מה שירצו, וכמו"כ אנו בראש השנה ממליכים את הבורא ב"ה עלינו וכמו שאמרנו בגמ' ר"ה (טז). אמרו לפני מלכות כדי שתמליכנו עליכם, וע"כ ביכלתנו לפעול אצלו בזה היום שיתהפך עלינו מידת הדין למידת הרחמים.

ובזה יש לפרש מה שאנו אומרים במזמור למנצח לבני קרח וגו' (תהילים מז, ז) זמרו אלהים זמרו זמרו למלכנו זמרו, כי מלך כל הארץ אלהים זמרו משכיל, דהנה מעלתו של מלך הוא מה שיכול לעשות כפי רצונו גם לפני משורת הדין ואין מוחין בידו, לעומת הדין שגם אם יש בידו סיפק לעשות, אינו יכול לעשות רק כפי הדין, וע"כ ביום שמחתו הוא יכול לעשות גם לפני משורת הדין ואז הוא עושה אמעניסטיא היינו שנותן מתנות לבני מלכותו ונותן חנינה לפעמים גם מה שאינו שווה עם שורת הדין. וזהו שאמר זמרו אלהים זמרו זמרו למלכנו זמרו, שאנו מזמרים ביתר שאת על חסדיו שעושה עמנו ביום הזה ע"י שהוא מלכנו וכך ביכלתו לעשות עמנו טובות אף שאין אנו ראויים לזה מצד הדין, שע"י כי מלך כל הארץ אלהים, יש בידינו לעצור ולעכב מידת הדין, וזהו זמרו משכיל זמרו זה הוא מלשון 'לזמר עריצים' שהכוונה להכרית, דהיינו שביכלתנו עתה להשכיל להכרית האלהים שהוא מידת הדין ולעשות מדין רחמים כי באמת רצון ה' הוא בכך כי הוא רוצה להיטיב לבריותיו.